

АНАТОЛЬ ПЕТРИЦЬКИЙ

Анатоль Петрицький...

Може б, його слід називати Акатолем Галактіоновичем, бо батька його звали Галактіоном Григоровичем, і був він (батько) походженням із Бессарабії...

Я всетаки гадаю, що це не так уже й важливо, чи буде Петрицький просто Анатолем чи Анатолем Галактіоновичем. Від цього фарби його не пояскравіють і не потьмаріють...

Важно те, що в нас є Петрицький.

Анатоль Петрицький народився 31 січня 1895 року не в Бессарабії, а навпаки — в Києві.

То його батько був із Бессарабії, і батькова мати, баба тобто Анатоля Петрицького, була циганка.

Мати його — українка та ще й з Прилук...

Чи не звернути нам на це пильної уваги...

Якби нам хоч трішечки циганської крові, може б, у нас тоді більше було Анатолів Петрицьких.

Тільки ж, будь ласка, щоб іменно — "трішечки", бо інакше почнемо фарбами менжувати.

Ми й так, слава тобі господи.

Дитячі роки прожив Анатоль Петрицький в колонії інвалідів біля м. Кобеляк, де його батько, як колишній залізничний службовець, доживав своє життя...

П'ятсот чоловік інвалідів, двісті чоловік божевільних...

Спасибі, що хоч не великий вплив вони на нього зробили...

А навкруги — Ворскла, а навкруги — луги та степи.

Спасибі, що це на нього великий вплив зробило...

Ви знаєте, ким за дитячих років мріяв бути Анатоль Петрицький?

Попом.

Факт. Так і каже він:

— В дитинстві я мріяв бути попом.

Таке, їйбогу, й замріється. І бачте ж: мріяв бути попом, а любив ліпити з глини різні штуківини та гвинтики різні загвинчувати.

Галактіон Григорович був людина освічена, вчився колись в університеті і виховував дітей сам. Він не пік черескою Анатоля за те, що той любив ліпити та машинки різні загвинчувати. От і вийшло, що дев'яти років Анатоль грамофона сам зробив...

Учитись почав Анатоль в пансіоні для залізничників у Києві.

Десяти років якось він потрапив у Соловцовський театр, на Гамлета.

Звідти вийшов з твердим переконанням:

— Актором буду!

День і ніч грав того Гамлета в себе в пансіоні, аж доки напам'ять його вивчив...

Значить, так мріялсь: спочатку — попом, а потім — актором.

Батькові знайомі все радили пустити Анатолія на лікаря або на фармацевта.

А вийшов — художник!

— Як!

Хто й зна й як!?

У пансіоні Анатоль Петрицький малювати не любив.

Іноді так змалював якунебудь 1.артинку... Малював завжди брудно і мав за малювання три.

Якось під час літніх вакацій купив він собі акварелі й змалював картину якогось французького художника. Показав батькові — батько похвалив його й виріши", що краще йому бути... архітектором або художником, ніж актором.

Порадився з вихователями, і 1912 року Анатоль вступає до Київської художньої школи.

Спочатку діло пішло нічого, а далі — гірше.

В класі складного арнаменту сидів Анатоль Петрицький два роки. В школі він загубив усяку любов до малювання і ніяк не міг одкараскатись од думки, що найпевніша для нього путь — акторство.

Старші по школі товариші весь час говорили, що справжні художники митці — в Москві, в Ленінграді... Там музеї, там галереї... Вимолив Анатоль у батька грошей і поїхав подивитись, що там є в Москві та в Ленінграді. Побував у Третьяковській галереї, побував у Ленінграді в Ермітажі.

Сильне враження на нього зробив Тіціан.

Полюбив Петрицький образотворче мистецтво.

Приїхав до Києва, лекторів по боку, хватився за книжки. За книжки й за роботу. Живши літом у батька, малював, малював і малював. Малював села, малював селян, дітей, краєвиди...

Силу різних етюдів, вживаючи імпресіоністських методів. Він вже тоді знав, що значить спектр, що значить сім кольорів... Написавши перший етюд чистими фарбами, показав його батькові. Батько похвалив. Після цього він малював з ранку до вечора, і, приїхавши в Київ, виставив свої малюнки в художній школі.

Із малопомітного, ординарного учня Петрицький стає центром уваги з боку старших товаришів.

Лектори охрестили його:

— Єретик!

Кваліфікували вони його за найнижчим розрядом.

Але в школі тоді був за директора Ф. Г. Кричевський. Він оцінив роботи Петрицького, уважно до нього поставився і купив для своєї колекції його картину.

Починається період "росту" й "бунтарства".

Старі вчителі, крім Ф. Г. Кричевського й Дяченка, вважають Петрицького мало не за божевільного...

Захоплення "футуризмом" з належними до нього атрибутами: циліндром, сигарами і безмежним бунтом проти всіх і вся.

Фарби Петрицького — "ріжуть". Коли до школи звертаються дати майстра для декорування — посилають його... 1014 року якісь князівни влаштували "народне гуляння" па Сирецькім іподромі на користь солдат. Декоративну частину доручено було В. Г. Кричевському.

В. Г. Кричевський шукав собі помічника, звернувся до свого брата Ф. Г. Кричевського рекомендувати йому їх. Останній послав Петрицького.

Це було перше його знайомство з В. Г. Кричевським. Воно визначило путь, Петрицького в мистецтві.

Попавши на квартирумузей до В. Г. Кричевського, він уперше зрозумів красу українського орнаменту, килимів, скла, посуду...

Культурне й уважне керівництво В. Г. Кричевського, а далі знайомство з Д. М. Щербаківським відкрило для Петрицького новий світ краси українського народного мистецтва.

Петрицький, під керівництвом В. Г. Кричевського, зробив для того гуляння декорації корчми, театру, цирку, українського села. Успіх був колосальний.

Це були перші хрестини Петрицького як декоратора. А потім пішло, й пішло, й пішло...

1916-1917 року кінчає Петрицький художню школу з рекомендацією до Академії мистецтв і з небувалою для школи премією 150 крб.

Революція.

Не до Академії.

Робота...

Театр "Гротеск", "Дім інтермедій"...

Потім праця з Л. Курбасом в Молодому театрі, в Театрі імені Шевченка, в Музичній драмі, в Балеті Мордкіна.

За цей час Анатоль Петрицький для Молодого театру зробив: "Царя Едіпа", "Горе брехунові", "Чорну Пантеру", "Вертеп", "Затоплений Дзвін", для Мордкіна: "Жізель" та низку костюмів для концертів.

Для Муздрами: "Утоплена" Лисенка, приготував "Тараса Бульбу" (з Курбасом).

1920 року бажання вчитись погнало Анатоля Петрицького до Москви.

В Москві він робить постановки в опері Зиміна, в театрі Корша, в Камерному балеті (з К. Голейзовським), в "Кривому Джіммі" т. ін. Макети його постановки "Духа землі" в театрі Корша набув собі Бахрушинський музей.

Крім роботи по театрах, Петрицький багато працює над картинами, але всі його полотна загинули в Москві від пожежі...

Між іншим, і всі раніші його роботи пропали від пожежі в музеї В. Г. Кричевського.

В січні 1925 року Анатоль Петрицький повертається на Україну і робить свого знаменитого "Вія" в Театрі імені Франка.

Далі йде низка славних його постановок "Пухкий пиріг", "Мандат" (Театр ім. Франка), "Сорочинський ярмарок", "Корсар", "Князь Ігор", "Вільгельм Телль", "Тарас Бульба" і закінчується блискучим "Червоним маком" (опера).

Його картини на виставці "10 роковин Жовтня", де він виставив знаменитих своїх "Інвалідів" — дають йому першу премію...

* * *

Оце "житіє і праця" Анатоля Петрицького... Ви, думаєте, що це кінець? Де там кінець?!

Йому тільки тридцять три роки... Він хоч і маленький на вигляд, а таланту в нього вистачить на десятьох великих... Чим він повойовує нас, грішних?

Фарбами своїми! Ну, як розгорне ж він їх, — ну, говорять вони в нього, ну, сяють вони в нього!!!

Розуміється, що діло "професорське" — розібрати роботу Петрицького як художника й декоратора (та й час би вже!), а тільки ж як дасть він ото свою конструкцію, як залле своїми фарбами — ну, чудо, й квіт!..

* * *

Не пішов Анатоль Петрицький на попа, пішов на художника.

Блискучий з нього вийшов художник, не знаю, який би був з нього піп... Хоч іще не пізно!

Та тільки Анатоль Петрицький піде на попа, я піду на диякона!

Ех, і "іже херувими" б устругнули! В фарбах!

ЛЕСЬ КУРБАС

Лесів Курбасів мистецький силует... Дааа...

Мені оце, як тому дідові:

— Дієвительно... Под'їзжають! Так, як до соломи... ..Ухопиш хіба його, отой Лесів Курбасів силует?

Хіба тільки так... "як до соломи"...

Із Курбасового життя та з його мистецької праці вважаю за безперечний такий факт. Коли Лесева мати 1887 року чекала на маленького Леся, тоді саме з бувшої Російської імперії від усіх руських і українських, і театральних, і нетеатральних критиків ударили до Самбора (західна Україна) телеграму:

— Утримайтесь, бо в нас уже Всеволод Мейєрхольд у коні граються!

Ванда Адольфовна (так звать Курбасову матір), прочитавши ту телеграму, сказала:

— Ой, дайте мені спокій!..

І народила Леся.

Викупали Леся Курбаса, сповили й поклали на ліжку.

І моментально ж з бувшої Російської імперії прилетіли руські й українські, і театральні, і нетеатральні критики, подивились на немовлятко й пхикнули:

— Пхе! Двоє очей! У Всеволода Мейєрхольда вже кілька років, як двоє очей!

— Пхе! Кричить: "Ква! Ква!" Наш Всеволод Мейєрхольд уже кілька років тому кричав: "Ква! Ква!.."

А потім усі хором:

— Наааслідує Мейєрхольда!

На цей момент нагодився Лесів батько, відомий у Галичині актор Степан Янович (так він звався по сцені), побачив усіх із бувшої Російської імперії руських, і українських, і театральних, і нетеатральних критиків і сказав дві слові...

Я не пригадую тепер точно, які саме слова сказав актор Степан Янович, але після його тих слів руські критики проказали:

— Нельзя не признаться, хотя і должны сознаться... А українські критики вирекли:

— Хоч з одного боку, так зате ж і з другого боку... І зникли.

А Лесів Курбасів дід, укіятський священик, надів ризи, покадив ладаном і проспівав:

— "І їзде путь, і рекуть всяк зол глагол ка ви лжуще мене раді. Радуйтеся і веселітєся, критики, яко мзда ваша многа в редакціях"...

Дячок смикнув Лесевого діда за рясу:

— Єгомосьце! Ви ж текст святий переплутали!..

— Мовчи, дяче, — сказав Лесів дід, — хоч і переплутав, та зате ж правда!

* * *

Лесь Курбас росте.

Їздить (власне: "його їздять") з батькамиакторами по Галичині.

А коли доріс він аж до двох років віку — він уже грає на театрі.

У Курбаса в той час не було ще зовсім ясного й точного уявлення про суть і перспективи театрального мистецтва, хоч він і був активним його робітником, бо вже, як він каже, "зображував" не то "весну", не то "новий рік"...

Режисирувати Лесь Курбас почав, коли йому стукнуло шість років.

Ставив він якусь "мелодраматичну еспаніяду". Це щось схоже на манір МаркоТерещенківського "Небо горить".

Курбас тоді ще не був знайомий ні з Петрицьким, ні з Меллером, — отже, доводилось йому самому поратися з оформленням. За фактуру правили мамині панчохи (трико), еспанським плащем були мамині пелерини, жовтою підшивкою навиворіт. Глядач — позаабонементний — єврейські діти з половини містечка.

Глядач захоплений. Критика — стримана, бо сильно постраждало оформлення...

Учився Лесь Курбас спочатку вдома, потім у гімназії, потім в університеті у Відні й у Львові. Університет закінчив 1911 року...

В гімназії вже пішли вистави частіше...

Тої ж таки пори (гімназіальної) тричі втік до театру. Тричі його з того театру вертали...

Чи били за це, питаєте?..

Не говорить. А допитуватись незручно.

Очевидно, били, коли все своє життя він присвятив театрові.

На університеті Лесь Курбас засновує драматичну секцію Українського студентського союзу... Тут він і режисер, і актор.

А з 1911 року — терниста дорога активного робітника на ниві українського театрального мистецтва.

1911 рік. З "Гуцульським театром" Гната Хсткевича мандрівка по всій Галичині.

В травні 1912 року дебют у театрі "Українська бесіда" в "Марусі Бстуславці" (роль султана).

Курбас уже справжній актор.

Курбас уже не Курбас, а Каренін ("Живий труп"), гетьман Дорошенко ("Сонце Руїни"), і т. ін. і т. д.

Курбас співає в операх, грає в оперетах, фарсах, класичній драмі...

Війна. У Тернополі Лесь Курбас засновує із студентів, гімназистів та з акторів професійну трупу, де режисує й грає...

У квітні 1916 року М. К. Садовський, не подумавши як слід, запрошує Леся Курбаса до Києва, до свого театру...

Помилка та М. К. Садовського сильно відбилась на всій подальшій історії українського театру.

Бо того ж таки "рокового" 1916 року кілька ентузіастів на чолі з Лесем Курбасом засновують студію Молодого театру, що з неї "пішли єсть" і березильці, і франківці, і шевченківці, і одещане, і занківчане і багато ще "мертвих і ненароджених" українських театрів.

Коли б М. К. Садовський був знав, що з того всього вийде, він би, вздрівши тоді, що Лесь Курбас переїздить кордон бувшої Російської імперії,— він би миттю гукнув голосомсурмою:

— Хлопці, по конях!..

І ррррозрубав би Леся Курбаса аж до кульбаки... Не зробив цього — сам винний.

Нова доба театральна. Картина Далі така.

Іде Лесь Курбас, а за ним іде нова доба...

Іде Лесь Курбас і "слідить" на тій новій добі.

Слідить "Царями Едіпами", "Газами", "Гайдамаками", "Макбетами", "Хіггінсами", "Малахіями"...

А зпід ступнів його Іскри викрешуються. Іскри ті обертаються в режлабораторії, в театральні студії, в нові етапи українського театального мистецтва.

Не заважайте йому: хай іде!

Хай іде народний артист Української Радянської Республіки Лесь Курбас!

ОЛЕКСАНДР ДОВЖЕНКО

Про Олександра Довженка спочатку я почув, а потім уже його побачив.

Ні, не так. Спочатку я з Олександра Довженка реготався, а потім про нього почув, а аж потім уже його побачив.

Якось у редакції "Вістей" Василь Михайлович Блакитний (була така прекрасна людина і прекрасний поет! Молодим і старим письменникам і поетам слід час од часу приходити на його могилу і, посидівши над важким каменем з написом "Василь Блакитний", подумати про минуле, сучасне й майбутнє нашої культури), даючи мені зошит із ватманського паперу, спитав:

— Бачили?

В зошиті в тому були карикатури. Я довго дивився на одну з тих карикатур, де поляки падають от тодішніх радянських сірничків ("Спочатку вонь — потім огонь"), а потім упав на канапу і почав сміятись.

— Хто це? — питаю.

— Сашко!

— От сукин син! (Найвищий в українців вияв захоплення кимнебудь).

А потім, пізніше трохи, на канапі в редакції побачив — сидить людина в сіренькому пальті і з великим кучерявим чубом. Не пальто з великим чубом, а людина...

Знайомимось.

— Драстуйте!

— Драстуйте! Приїхали? — питаю.

— Приїхав! Дайте папіросу! Це було 1923 року.

Цього року Олександр Довженко, після дипломатичної своєї "кар'єри" з'явився на харківському горизонті...

А взагалі нашому горизонтові подарувала Олександра Довженка сосницька. селянка, середнячка, хліборобка, неписьменна, 1894 року.

Олександр Довженко в своїй автобіографії пише:

"Народився я 1894 року, про що жалію й досі. Треба було б народитися 1904 року. Був би тепер на 10 років молодший".

Довженко жалкує, що народився 1894 року...

А я знаю людей, що жалкують, що Олександр Довженко взагалі народився.

Чому?

Та дуже просто. Коли б Олександр Довженко був не народився, не було б у нас "Звенигори".

А не було б у нас "Звенигори", дивилися б собі люди на "Третю Міщанську" чи там на "Полікушку" і нічого б не думали.

Правильно б у них варив шлунок, не стиралися б у них мозкові півкулі і не мала б великого клопоту московська "Кіногазета"...

А тепер ось що маєте.

"Новий ЛЕФ" в № 1 за 1928 рік пише:

"Редакція "Нового ЛЕФу" дає рецензію т. Перцова на "Звенигору" в першу чергу ось через віщо.

Тов. Перцов здав цю рецензію найперше до "Кіногазети". Секретар її повернув йому рецензію, зазначивши, що друкувати її не можна, бо картина "Звенигора", на думку редакції, є спірна, і він іще не знає, що про неї скажуть робітники. Насамперед редакція гадає виступити не з статтею, а перевести анкету про "Звенигору" серед відповідальних кіноробітників.

Редакція "Нового ЛЕФу", цінуючи насамперед іменно новизну, спірність і дискусійність картини, вважає законечне говорити про "Звенигору", не чекаючи офіційно обов'язкової оцінки.

Але це горе не тільки кінопреси безпорадно озиратися, коли перед очима виникає явище, що не вкладається в штампи прописних рамок..."

Он якого клопоту наробила кінопресі сосницька селянка, народивши 1894 року Олександра Довженка.

А ви говорите!

* * *

Олександр Довженко, думаєте, що зразу, як ото народився, так уже й був видатним кінорежисером? Ні!

Щоправда, по "натурі він тоді працював" добре, краєвиди бачив підходящі, але про монтаж ще тоді нічого не знав. Це все прийшло потім.

Довженко, скінчивши учительський інститут, учителював чотири роки. Навчав майбутніх радянських громадян фізики, природознавства, гімнастики.

Потім того пішов учитись до комерційного інституту.

Там, як він каже, щосеместру преходив з економічного факультету на технічний, а потім з технічного на економічний.

Робив він ці вправи років зо три, аж поки таки догадався і кинув інститут.

Догадливий, як бачите, Олександр Довженко. Потім — революція...

Праця по наросвіті та по відділу мистецтв.

З 1921 року — дипломатична робота. Керував справами посольства УРСР у Польщі й секретарював у консульському відділі в Берліні...

Кинув дипломатію, вчився малярства у проф. Еккеля, а 1923 року повернув на Україну, прийшов до "Вістей", попрохав папіросу й сертифіката (забули вже про "сертифікатишки"?!) та й залишився у "Вістях" як художниккарикатурист.

За цей період його праці він не був Довженком, — він був "Сашком"...

Хто ж не знає його знаменитих шаржів, його до корчів смішних карикатур?

Ще й тепер в листах іноді запитують:

— А де дівся "Сашко"? Чого його не видно в "Червоному перці"?

Не знають, що Сашко вже тепер не Сашко, а кінорежисер Олександр Довженко, що "Звенигорою" своєю збив з пантелику всіх бардів нашої "унилої, третєміщанської" кінематографії.

* * *

Ви Олександра Довженка ніколи не бачили? Шкода! Його тяжко описати...

Він — стрункий. Він — сухорлявий. У нього високий, хороший лоб і прямий ніс... У нього густе, тверде й непокірне волосся... Воно вже трохи й сивуває, та я про це краще не писатиму, бо подумаєте, що він старий, а йому ж усього тільки 34 роки!

Він, мабуть, увесь од волосся, як Самсон!

Отакий він, непокірливий, отакий непосидючий, якийсь такий пругкий, що ніколи не ходить повагом.

Він, мабуть, ніколи волів не пас, а як і пас, то тільки в дроковицю, коли, як ви знаєте, звичайний собі половий править не менш, як за барса.

З Олександром Довженком тяжко ходити по вулиці, бо він завжди йде попереду вас...

І завжди він говорить не про те, що було, і не про те, що є, а про те, що колись буде.

Коли він вигадував свого "Васюреформатора" (його перший кіносценарій), він тяг вас у редакції в куток і говорив страшно:

— Ні, ви подумайте! Маленький Вася в'яже велику дилду!

У нього не так, як у всіх, щоб велика дилда в'язала маленького Васю, у нього навпаки... І так завжди...

От через те й "Звенигора", бо й "Звенигора" не так, як усі...

Тепер кажуть:

— Ах! "Звенигору" не всі розуміють! Ах! Ну, звичайно ж, не всі!

А скажіть, кого ви такого бачили, щоб ото коли його бахнуть у лоб чимось таким незвичайним, так щоб він зразу зрозумів, чим його бахнули?

Коли його вдарить кулаком або шворнем, так він зразу вгадає, бо він уже цього куштував...

А як це буде не кулак і не шворінь, то він закрутиться на одному місці й блиматиме очима...

Так і з "Звенигорою"!

* * *

У "Звенигорі" є прекрасний кадр...

Пливе "доля дівочька" за водою, а з густого очерету виходить старий дід і гасить молоду долю дівочьку...

Попливла "доля кінематографічна" Олександра Довженкова по буйній воді української радянської культури, на прекраснім вінку із "Звенигори" сплетенім...

І ніякі діди із кіногазетних очеретів не загасять Олександрової Довженкової долі ясної!

Не вистачить у них духу, щоб хукнуть!

МИХАЙЛО ГОЛИНСЬКИЙ

Михайло Голинський — прем'єр нашої харківської столичної опери.

Михайло Голинський — героїчний тенор.

Михайло Голинський — видатний артист, і ім'я його в мистецьких колах далекодалеко "поза Україною суще".

Героїчний тенор...

Що таке взагалі герой?

Це — людина, що після дванадцятої години вночі може спокійно собі повертатися додому Холодною горою аж до Григорівського шосе...

У героя може і не бути героїчного тенора, і герой може закричати: "Рятуйте!" — високим меццосопрано.

А героїчний тенор це така штука, що навіть у самих звичайних випадках свого життя, ну, приміром, коли він співає: "Я хочу їсти..." — в його голосі чувається геройське...

Герой узагалі виявляє своє геройство всім своїм єством, усією своєю статуєю...

Він, ідучи вночі повз кладовище, потихеньку хреститься, озирається на всі боки, держить руку в кишені, щоб усі думали, що в нього там є парабелум, і т. д. і т. ін.

А в героїчного тенора вся його героїка сидить тільки в горлі.

Ну, ви ж самі розумієте, що виявити геройство руками, ногами, черевом значно легше, ніж якимись там тендітними голосниками...

І от Михайлові Голинському випало на долю виявляти героїку іменно отими ніжними органами (коли їх можна так назвати), — людськими голосниками.

І Михайло Голинський орудує своїми голосниками так, що, слухаючи його, переконуєшся: "Так, це герой!" Інтересна, між іншим, одна деталь. Це спеціально для батьків.

Коли народжується у вас, батьхи, дитина і починає сильно, не людським голосом, кричати, не затикайте їй рота пелюшкою, не кладіть їй на рота подушки й не сідайте на ту подушку, щоб утихомирити дитинку...

З крикунів отих потім іноді Голинські бувають!

З Михайлом Голинським така сама була пригода.

Коли він народився (а це було 2го січня 1893 року, в Галичині, в селі Вербівцях, повіт Городенка), він страшно кричав.

Батько його (вербівський селянин) перелякано подивився на сина, потім на матір:

— Що ти мені подарувала? Та ж од його крику телята в оборі телесуються.

І, схопивши шапку, вискочив надвір.

Мати повернулася до куми і страдницьки промовила:

— Не затикайте йому рота, а винесіть у присінок — хай викричиться! Чи не дяк з нього, кумо, буде, бо на такий го. лос у Городенці дяк колись апостола читав?

Артистспівак із дитини вийшов...

* * *

Восьми років залишився Михайло Голинський без батька.

Мати, сильно бідкаючись, дала Михайлові освіту. Він скінчив гімназію і правничий факультет Львівського університету.

В гімназії він співав дискантом: був солістом гімназіяльного хору.

Видатний у нього голос був і тоді ще...

Не привабила Михайла Голинського адвокатська кар'єра.

Підтриманий своїм дядьком, українським письменником Марком Черемшиною, він почав 1918 року учитися співу у відомого львівського професора Чеслава Заремби.

Закінчивши курс у Заремби, Голинський їде до Мілана і вчиться у маестро Едвардо Гарбіна.

Енергійний, упертий, часто голодний, Михайло Голинський добився свого, закінчив науку і 1925 року, приїхавши до Львова, з великим успіхом дебютував у Львівській опері в "Паяцах" (Каніо).

Після дебюту — зразу ангажемент у Приморську оперу (міста Торонт, Бидгощ, Грудьондз). За п'ять місяців — гастролі у Варшаві, в опері "Тоска". Успіх — великий...

В цей час запрошення з Радянської України, і Михайло Голинський, селянин з Вербівців, їде, не задумуючись, до робітничоселянської України будувати українську оперу...

Якось так вийшло в перший приїзд його на Радянську Україну, що тодішня оперова адміністрація не дуже привітно його зустріла (не вивітрився ще порох старих лаштунків), і Михайло Голинський їде до Берліна, де блискуче дебютує в Берлінській опері.

На сезон 1927–1928 року знову запрошення з Радянської України, і Михайло Голинський у Харкові прем'єром столичної нашої опери.

Як бачите, Голинський усього три роки на сцені і за три роки він уже зажив європейської слави, і вже простягає за ним руки Америка...

* * *

У Михайла Голинського, в його чудовім горлі, на його дзвінких голосниках уміщаються герої з опер: "Гальки", "Кармен", "Аїди", "Паяців",

"Жидівки", "Лоенгріна", "Пригод Гофмана", "Принцеси Турандот" і багатьох-багатьох інших.

Герої ті люблять і страждають на таких високих нотах, що голова обертом іде.

Герої ті люблять і страждають різними мовами: українською, італійською, німецькою, польською...

І любов, і страждання ті захоплюють глядача і несуть Михайлові Голинському, вербівському селянинові, визнання славного артиста.

* * *

Коли Михайло Голинський, схилившись над зарізаною ним же Карменсітою, в розпуці кличе "Кармееен!", навіть зарізана Карменсіта ворушиться...

Сам бачив!

Таке те "Кармееен!" металевовисоке!

ЙОСИП ГІРНЯК

Не пам'ятаю, — здається, взимку 1926 року, заходжу я в кабінет редактора робітничої газети "Пролетар", а мені й кажуть:

— Познайомтесь. Це — Гірняк з "Березоля"! І показують на канапу.

— Де Гірняк? питаю.

— Та он же ж, на канапі! Подивився я.

— Не бачу, кажу, ніякого Гірняка.

— Ви пильніше придивіться: він там. Придивився я пильніше.

Дивлюсь, над канапою величезні чорні окуляри, зпід окуляр хтось руку мені простягає:

— Гірняк!

— Дуже, кажу, приємно, але, будь ласка, зніміть окуляри, а то за ними не видно мені вас.

Зняв Гірняк окуляри.

Справді, таки сидить під окулярами маленька чорненька людина, з великим чорним волоссям, чорними гострими очима і з трішки лукавою такою посмішкою.

І лице в неї таке худеньке, блідненьке, виснажене.

А очі з блиском!

Це — Гірняк. Він — манюсінський.

Коли йде Гірняк улицею, через нього перескакують автомобілі, переїздять, не зачіпаючи його, автобуси, а візники, налітаючл на нього, грізно вигукують:

— Геп! Геп! Пообережись! І хто воно тут дітей без мамів по вулиці пускає!

* * *

Йосип Гірняк почав артистичну свою кар'єру з жіночих ролей. Факт.

Уперше він виступив на театрі, коли був у другому класі гімназійному, і грав він тоді роль Оксани в "Невольнику".

Грав так, що "аж мама плакала"...

Гірняк каже, що мама плакала з радості, що її Юзик здорово на сцені грає.

Може, й через те мама плакала, а може, в мами на очах сльози забриніли від того, що твердо пам'ятала, що 14 квітня.

1895 року, в Галичині, в м. Струсозі вона народила козака, а тепер побачила, що не козак то, а кралечка... І заплакала.

* * *

Йосип Гірняк народився на перший день великодня, о 4й год. вранці, якраз тоді, коли його батько, кваліфікований дяк, виявляв свою кваліфікацію, виспівуючи на утрени "Христос воскрес!"

Народитись у дяка, та ще на Великдень — кар'єра, самі розумієте, забезпечена.

Мама мріяла, що буде з Юзика священик, а тато, сидячи на призьбі, сам своїх думок побоюючись, подумав:

"А може, й на єпископа видряпається! О господи, господи!"

Переплутав усю життєву путь Гірняка Хома Горбатий з "Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці".

Побачив він "Гриця" в театрі "Українська бесіда", де її грав актор Юрчак...

І от з тої пори не полізла Гірнякові в голову ні "грека", ні "латина", а бачив він у себе за халявою великого ножа, щоб зарізати ним Гриця, а замість "Stella", "Stellae", "Stelli" декламував він:

"Так так? Усі мої зусилля, усі мої невсипущі ночі пішли тільки на те, щоб мене братиком назвали, щоб мене попросили привернути другого, милого, вродливого? Хахаха!!! А я, Марусе?! Хоч би rrrrрозрубав оці груди і жбурrrрнуз тобі своє серrrррце, чи поняла б ти віrrrrри...?!."Чого ж ти, серrrрце, кипиш і жадаєш кохання...?!"[10]

І пішло все з того...

1914 року, коли вдарила війна і пішов Йосип Гірняк у січове стрілецтво, там він уже грає в театрі січових стрільців за режисурою Євгена Коханенка.

Грає в народних п'єсах, грає в ібсенівських, зудерманівських і т. д., і т. ін.

Навіть в операх співає... Баритоном (Ой, умру!).

Боротьба з поляками, евакуація на велику Україну...

Вінниця...

Гнат Юра з "молодняківцями" організовує театр ім. Франка.

Гірняк — в театрі ім. Франка...

Багато працює в п'єсах Винниченка, Гоголя, Тобілевича, Горького, Мольєра, Ібсена і т. ін.

Тут уже він виявляє себе неабияким майстром...

1922 року переходить до Курбаса в "Березіль".

"Теорія і практика" березолівської школи висувають Гірняка як творця образів Джіммі Хіггінса, Голохвостого ("За двома зайцями"), Кукси ("Пошились у дурні"), Трибуле ("Король бавиться"), ПуБа ("Мікадо"), кума ("Народний Малахій") і т. д.

Український театр має Йосипа Гірняка, першорядного майстра на характерні ролі...

* * *

Глибокі й різноманітні гірняківські театральні образи.

Трагічна фігура Джіммі Хіггінса і поруч шельмуватий ПуБу з "Мікадо"...

Гірняк уміє бути великим страдником у "Джиммі" і веселим жуліком у "Мікадо"...

І як неоднаково в нього звучить "Лізі" і "Ой, кокачка!..".

І як однаково він уміє вас переконати, що ви бачите перед собою справжнього Джіммі і таки справжнього ПуБу...

А кум його в "Малахії"...?!

Монументальна постать іконного крамаря, що не поскупився продати пару поросят, щоб повернути свого дорослого кума з "путі несправедної"...

* * *

І коли говорять про долю українського театру і коли пригадаєш, що на нашому молодому театрі вже є такі актори, як Йосип Гірняк, можна цілком спокійно сказати:

— Спокойно!

СЕРГІЙ ДРІМЦОВ

"Силует" Сергія Прокоповича Дрімцова "силуетить" уже тридцять п'ять років на культурномистецькій ниві.

"Силуетить" він на різних ділянках: на музичній, на громадській, на літературній, на агрономічній...

Взагалі на світі "силует" Сергія Прокоповича з'явився 1867 року, шістдесят літ тому, в Харкові...

1893 року, тридцять п'ять літ току, з'явилася його перша літературна праця, і цю дату Сергій Прокопович вважає за початок своєї мистецько-громадської діяльності.

Життєва путь С. П. Дрімцова така.

Закінчив він Харківську реальну школу і Красноуфимський технікум по агрономічному відділу.

З того часу аж до наших днів безнастанна творча велика й багата своїми наслідками праця...

Агроном... Літератор... Громадянин... Музика...

Чого більше у С. П. Дрімцова: чи агронома, чи літератора, чи громадського робітника, чи музики?

Всього більше...

Всього було багато, але останніми роками найбільше уваги Сергій Прокопович оддає музиці й громадській роботі.

Музичну освіту С. П. Дрімцов дістав від приватних учителів.

Фортепіано він учився у Вільчака (Харків), скрипки у Шмідта й Волькоса (Харків), сольного співу у Шляпникової (школа М. Глінки) і в Лапинського.

Музичнотеоретичної дисципліни набув самотужки за вказівками М. В. Лисенка, листуючись з останнім та частенько до нього подорожуючи...

М. В. Лисенко дав увесь напрям музичному життю С. П. Дрімцова й скерував його на студіювання дуалістичної теорії Гуго Рімана.

Перший друкований музичний твір С. П. Дрімцова ("Колискова" на слова Степана Руданського) з'явився 1907 року.

Написав С. П. Дрімцов разом біля 40 opus'ів.

Найголовніші з них: опера "Іван Морозенко", оперета "Сорочинський ярмарок", три вокальні балади, чотири фортепіанні п'єси. Решта — хори.

А скільки хорів поорганізував Сергій Прокопович за своє життя?!

А скільки драмгуртків позакладав Сергій Прокопович?!

Перші робітничі хори на заводі ГельферіхСаде (тепер "Серп і молот") і в "Робочому домі" (тепер "Металіст") — діло рук і праці Сергія Прокоповича Дрімцова!

Педагогічна праця...

Лектор музичної школи II ступеня, перетвореної з консерваторії, С. П. Дрімцов при всіх дальших перетвореннях тої школи не кидав в ній працювати.

Викладач, помічник ректора, ректор і тепер завідатель педагогічною допоміжною частиною Харківського муздрамінституту — "Музичними класами"...

І тоді ж таки (різночасно): завстудією роб. селянського театру, інструктор МУЗО, зав. МУЗО, зав. і диригент художньої капели артистів...

С. П. Дрімцов 3 1/2 роки керує музпрофшколою на Журавлівці...

Та хіба перерахуєш, ким був С. П. Дрімцов за останні двадцять літ своєї праці в Харкові?!

Він і лектор в клубі "Грядущее", і на курсах УкрПУРу, і в Школі Червоних старшин.

Він і член української секції щодо поповнення громадської бібліотеки, він і хормейстер в філії тва розповсюдження єврейської музики...

Він — автор віршованого перекладу "Кобзаря" Т. Г. Шевченка.

Він — фундатор українського й кооперативного відділів харківського журналу "Хлібороб".

Він — фактичний редактор журналу "Труд и искусство".

Він — автор статей про Лисенка, Ліста, про народну пісню і т. д. і т. ін.

Він і рецензент... 4 Все своє життя Сергій Прокопович Дрімцов студіює пам'ятники народної творчості, переважно української.

У Сергія Прокоповича завжди в хаті кобзарі. Він учиться строїв бандури, ліри, він записує фрагменти гри, мелодії...

Увесь цей стильний матеріал Сергій Прокопович уживає в своїх композиціях, прагнучи обробляти мелодії або утворювати своє, за українським стилем, на підставі студіювання народного та кобзарського співу.

Останніми часами С. П. Дрімцов працює над утворенням української опери...

В цю оперу С. П. гадає вкласти весь той багатющий матеріал, що його він зібрав за все своє багатогранне життя...

* * *

Тридцять п'ять літ безнастанної творчої праці! Весь свій хист, всю свою снагу — для культури! Все своє життя — для суспільства!

В день 35літнього ювілею Сергія Прокоповича Дрімцова (цими днями має одбутися) робітничоселянська громада радо вітатиме кращого із своїх представників, заслуженого свого робітника й музику!

ВАСИЛЬ ВАСИЛЬКО

Василь Василько (Миляїв) народився (це було його перше народження) 26 березня (ст. ст.) 1893 року в селі Буртах на Черкащині, в родині бухгалтера одного з великих терещенківських маєтків.

В дитинстві театром Василько не захоплювався, а захоплювався конем Савкою, що сам без віжок знав, куди треба везти воду в економії...

Савка той був дуже принципальний кінь, і, крім водовоза, нікого не визнавав.

Ясно, що Василькові дуже хотілося бути водовозом, щоб і його Савка слухався...

Нічого з цих дитячих мрій не вийшло, довелося йти до сільської школи, потім до двокласної, потім до гімназії, з гімназії до університету, з університету до театру Садовського, з цього театру до нового театру і кінець кінцем опинитися на посту керівника радянським театром, що, як ми знаємо, має в собі не менше принциповості, як і принципальний кінь Савка.

Василь Степанович Василько пройшов усі стадії театральної роботи.

За дитячих років він був глядачем у "Чайному домі трезвості", де його дядько, великий аматор, "давав серцеві волю, що завело його в неволю", в гімназії вже почав грати, спочатку на тромбоні, а потім у шкільних виставах.

1911 року, ще гімназистом, потрапляє за лаштунки до М. К. Садовського, де з великим успіхом виконує обов'язки Васіфотографа.

В цей час він фотографує й дивиться...

Перша частина його роботи ("фотографує") дала українському театральному музеєві цінну збірку з історії українського театру, а друга ("дивиться") дала самому Васі чималий досвід театральний, бо дивився він на всі вистави найкращого тоді українського театру.

І що ви думаєте? — це "дивився" даром не пропало: через два роки Василь Степанович уже постійний статист в театрі Садовського (звичайно ж, без грошей!) і грає з успіхом "паузу, що лізе у вікно".

Вже тоді його помітила преса.

"Неприятен был резко утрированной внешностью второй ксендзсотрудник", — так благословила Василька перша про нього рецензія.

1913 року Василько кінчає гімназію. Замість бігати по приватних лекціях він "рішає заробляти в театрі як актор. І сказали йому в театрі:

— Актор з вас, що й казати, непоганий, а потрібний нам якраз контролер...

"Одхватує" 15 карбованців на місяць "як льоду". Зимою 1914 року Василько зіграв свою першу роль (з словами й реплікою) у М. К. Садовського. М. К. Садовський подивився й промовив:

— Я ж казав, що з нього буде актор!..

Не помилився Микола Карпович. Забув тільки додати два слова:

— І режисер!..

Це було друге народження Василя Василька. Акторське!..

Далі демобілізація (1916 рік) і війна — аж до 1918 року...

* * *

Далі вже буде третє народження Василька, режисерське... За хрещеного — Лесь Курбас...

15 січня 1918 року він вступає до Молодого театру, де працює аж до самої ліквідації. Тут він грає, учиться й учить...

Грає Катвальда ("Горе брехунові"), Водяника ("Затоплений Дзвін"), Ніздрю ("Гріх") і т. д.

В цей час починається і його педагогічна праця — він читає лекції в театральній студії при Молодім театрі.

1919 рік. Мандрівка по Україні (денікінці). Вінниця. Праця в "Новому Львівському театрі" з Гн. Юрою...

1920 рік. Київ. Вступ разом із Курбасом до Держдрамтеатру ім. Шевченка.

Тут, у шевченківському театрі, починається його режисерська робота. Перша самостійна його постановка — "Базар" Винниченка — відбулася 18 травня 1920 року.

З цього часу Василько вже режисер.

Літом 1920 року з шевченківського театру виходить група акторів на чолі з Л. Курбасом. Серед них і Василько.

Утворюється мандрівний театр під назвою "Київський Державний театр". Мандрівка по Білоцерківщині й Уманщині.

В цьому театрі Василько актор і черговий режисер. Постановки "Гріх", "Панна Мара", "Молода кров", "Танок бюрократів", "Одруження", "Мірандоліна"...

Лекції в студії при театрі.

Восени 1921 року Василь Степанович знову у шевченківців, у Києві.

Літом 1922 року, разом із О. Корольчуком, він на чолі "Вільного театру Поділля".

Восени 1922 року, — як актор і режисер в Театрі імені І. Франка...

Не задовольняє така робота В. С. Василька. Тягне вчитись. І в грудні 1922 року він кидає режисерство й акторство, і вступає як звичайний студентучень до другої театральної майстерні "Березіль".

Чотири роки березільської школи, повний курс системи Курбаса — і у Василька інший світогляд і інше розуміння мистецтва.

25го лютого 1925 р. іспит на звання революційного режисера, прем'єра "За двома зайцями". Здано — блискуче...

Ще рік — і Василь Степанович на чолі одного з найкращих наших державних театрів, Одеського театру.

Постановки в Одеському театрі. "Кінець Криворильська", "Любов Ярова", "Республіка на колесах".

Як особливу його заслугу не можна не одмітити заснування ним першого на Україні театального музею при театрі "Березіль", що став за основу теперішнього Всеукраїнського театального музею при Всеукраїнській академії наук.

* * *

От вам і "Вася-фотограф".

Я ніяк не можу собі уявити, щоб Василь Степанович Василько міг бути колинебудь Васею.

Він такий завбільшки, як чотири, приблизно, пересічних актори української національності, а голова його вся вже в густому сребрі...

От чудасія!

БОРИС РОМАНИЦЬКИЙ

Що воно таке за знак: виходить, що для того, щоб бути артистом, треба змалку обов'язково захоплюватися лицедійством, потім за школярських років тікати від батьків чи від вихователів у театр, забиратись кудись на гальорку і звідти очима, повнісінькими вогню, "їсти" п'єсу, "їсти" виконавців і до нестями, до хрипу після завіси кричати:

— Зааньковеееецька!

— Саадовськииий!

— Саааксаганськиий!

Коли треба було бути хлопцеві чи агрономом, чи лікарем, так на тім хлопцеві треба було побити з десятків чересків, доки він гімназію закінчить, а потім, студентуючи, він років із надцять по колишніх студентських пивних "Gaudeamus'a" співає, доки на лікаря чи на агронома виспівається...

Я ніколи не чув, щоб майбутні лікарі чи агрономи, чи інженери "втікали" до якогось професора чи на лекцію, чи на операцію, а потім після операції вигукували:

— Вооробйооов!

— Проотопопооов!

— Біс! Біс! Біс!

Прочитайте, мовляв, ще одну лекцію!!! Більше чув таких балачок:

— Сьогодні зачот у проф. Воробйова! От якби бог дав проскочити!

А майбутніх акторів б'ють було за те, що вони в театрі потайки ходять, ставлять їм три по "поведенію", пишуть про них до батьків, виганяють із гімназій та семінарій і... нічого з ними зробити було не можуть...

Отака химерна штука — театр.

Не було, думаєте, цього з Борисом Романицьким?

Було.

Народився Борис Васильович Романицький 1891 року в селі Чорнобаях на Золотонощині.

І бігав до театру, і кричав: "Заанькооовецька! — і організовував нелегальні трупи в семінарії, і ставили йому за це три "за поведеніє", і писали про це батькам...

Все це було...

Та не збило це Романицького з театрального путі.

1910 року, буди ще семінаристом, він організовує драмгурток у своєму селі. Тої ж таки пори (гімназiальної) тричі втікав до театру.

Гурток цей існує й досі.

1912 року Романицький вступає до Київського комерційного інституту і того ж таки року починає керувати драматичним гуртком на Куренівці (київське передмістя),

Театральна робота остаточно захопила молодого студента, і він рішає взятися за неї серйозно.

Романицький вступає до драматичної школи ім. Лисенка із 1913 року починає пробувати свої сили як актор, граючи в професійній трупі під орудою О. К. Саксаганського.

Молодий актор зразу звертає на себе увагу.

1915 року він уже у трупі Тва українських акторів на чолі з М. К. Заньковецькою й О. К. Саксаганським, а з 1916 року, коли М. К. Заньковецька організувала колектив за своїм проводом, Б. В. Романицький працює в цім колективі вже як актор і режисер.

В цім колективі Романицький пропрацював до 1918 року, коли заснувався Державний народний театр, де він працює акторомпрем'єром і режисером.

Державний народний театр 1918 року, як і сама тодішня "держава", не довго жив...

"Побились" на колективи, і тягар одного з цих колективів ніс на своїх плечах Б. В. Романицький аж до 1922 року.

1922 року з нагоди 40літнього ювілею М. К. Заньковецької було організовано театр її імені, і одним із основоположників його, разом із небіжчиком О. І. Корольчуком, був Б. В. Романицький.

З того часу й по ці пори Романицький керує художньою частиною тепер уже Державного театру ім. М. К. Заньковецької і є його головним режисером.

Історія театру ім. Заньковецької є й історія Б. В. Романицького.

Терпів театр, терпіли актори, терпів і Б. В. Романицький. А скільки було того терпіння! А скільки було голоду й холоду! А скільки було відчаю й розпачу!

Та щоб перебороти це все, скільки ж треба було віри в справу, скільки треба було любові до театру, скільки треба було праці самовідданої.

Праця, віра й любов — перемогли.

Удержавлення театру ім. Заньковецької вивело його з злиднів, а разом із злиднями відійшло в минуле й акторськорежисерське поневіряння.

Далі — ясна вже путь дальшої праці й удосконалення.

* * *

Б. В. Романицький — режисер. Реаліст. Натиск в бік виховання актора, в бік подачі з кону "людського матеріалу".

— Тон! Тон! Хлопці, тон!

Чіткі мізансцени, бездоганне знання ролі й характеру персонажів.

Б. В. Романицький — актор.

Діапазонистий актор Борис Васильович!

Копистка ("97") і Освальд ("Примари"). Сенькабосяк ("Чужі люди") і Ярема ("Гайдамаки"),

Хлестаков ("Ревізор") і Отелло ("Отелло").

Карл ("Розбійники") і Андрій Дудка ("Республіка на колесах").

Амплуа, як температура при пропасниці.

Б. В. Романицький — актор такого темпераменту, що коли він грає, то боязко біля нього сірника запалювати — може вибухнути і розірватись на шмаття.

І його прекрасні сценічні дані, і такий голос, що може й голубом воркувати, може й у "Отелло" так "трагікнуть", що тріпочеться не тільки Дездемона, а й суфлер у будці.

* * *

Б. В. Романицький і попоробив уже, та ще й попоробить, бо є над чим робить, є й чим робить! Хоч би, господи, не зглазить!

ЗАМИЧКОВСЬКИЙ

Тепер Іван Едуардович Замичковський — заслужений артист республіки...

Тепер Іван Едуардович Замичковський — одна із найяскравіших фігур нашого радянського українського театру.

Тепер про Івана Едуардовича Замичковського цілі виробничофункціональні аналізи пишуть...

Тепер...

Але для цього треба було Іванові Едуардовичу Замичковському сорок літ попрацювати на українській сцені.

Але для цього треба було Іванові Едуардовичу Замичковському взяти своє Іблітне тіло й свою Іблітню душу у свої юнацькі, але друкарською вже працею струджені руки і принести їх (і тіло й душу) до дуже сердитої колись на українських акторів Мельпомени й сказати:

— На! їж!

І сорок років ота сама Мельпомена гризла й тіло й душу Івана Едуардовича Замичковського!

Будемо, у всякім разі, справедливі: не з'їла дуже сердита колись на українських акторів Мельпомена душі й тіла Івана Едуардовича Замичковського.

І тепер іще душа в Івана, Едуардовича Замичковського, сказати, "не з лопуцька", та й тіло ще таке, що при нагоді може дати фори молодому тілові в п'єсах, на тім місці, на яким колись вимагалось: "Підскочила, гопнула!" — а тепер вимагається чарльстон...

Не вдалося Мельпомені скрушити Івана Едуардовича Замичковського на довгій, гострим каменем посиланій путі українського актора.

А скільки народу ота Мельпомена знищила?!

Та то колись було!

Тепер обов'язки колишньої Мельпомени виконує Посередрабис, і ми бачимо, що хоч іще богиня не зовсім, сказати би, всемилостива, проте біля її вівтаря трупа акторського не видно...

* * *

Життєва путь Івана Едуардовича Замичковського... Отот, путь...

Забув я (положим, я її не дуже й знав!) вже арифметику Малініна й Буреніна, щоб вирахувати на кілометри чи хоч би на милі, скільки тої путі пройшов за своє життя Іван Едуардович Замичковський.

Ходив Іван Едуардович...

Ходив отам скрізь, де в отому вірші говориться:

От Кавказа до Алтая, От Амура до Днепра.

Може, в тому вірші й не так говориться, так тоді візьміть мапу колишньої Російської імперії і покажіть мені пальцем, де не був би Іван Едуардович Замичковський!

Спробуйте!

Не знайдете ви на тій мапі такого місця... Не знайдете, бо "ходив" Іван Едуардович не мало не багато, а всього тільки сорок років.

* * *

Побачив світ І. Е. Замичковський 1869 року в Києві, в родині механіка Київської цукроварні. Умирає батько. Голод. Холод.

Шести років Іван Замичковський працює в друкарні. Власне, не він працює, а над ним "працюють"...

Він бігає по горілку для майстрів, а за це відповідає його потилиця.

Тяжко. Треба втікати. Втік хлопчик з друкарні.

Чотири дні сидів у куцах над Дніпром. Становий пристав. Знову друкарня. Знову потиличники...

Книжка в майстра. "Кобзар". Краде Іван Едуардович "Кобзаря" і за тим "Кобзарем" учиться читати...

Дев'яти років починає виступати як декламатор.

А потім вистави в хліві.

І в хліві — поліція. Трус. Арешт.

Шістнадцяти років кидає І. Е. Замичковський друкарню і вступає до професійної трупи, в балет. І почалось... І не кінчається й досі... І хай ще довго не кінчається. В яких трупах грав І. Е. Замичковський? А в яких не грав?

Які ролі виконував І. Е. Замичковський? А яких не виконував?

Краще давайте так поставимо питання: які найкращі ролі в репертуарі І. Е. Замичковського? Так можна.

В старому, народному репертуарі ці ролі такі: Микита ("Дай серцю волю"), Бурлака, Мартин Боруля, Кукса ("Пошились у дурні"), Карась ("Запорожець за Дунаєм").

В європейському репертуарі: Подкольосін ("Одруження"), Городничий ("Ревізор"), Лісовик ("Лісова пісня"), Журден ("Міщаниндворянин"), Аргон ("Скапен").

В сучасному революційному репертуарі: Копистка ("97"), Кеді ("Композитор Нейль"), Дурцев ("Полум'ярі"), генерал ("Мандат"), сотник ("Вій"), Сірко ("За двома зайцями"), Горн ("Седі"), Мерчик ("Республіка на колесах") і т. д.

Мало?

Тут поки напишеш, рука болить, а їх же ж треба зробити, треба філігранно їх обробити й подати...

Треба їх подати так, як взагалі подає свої ролі заслужений артист республіки Іван Едуардович Замичковський!

* * *

І. Е. Замичковсьюлій — актор старої школи! Але це аж ніяк не стало йому на перешкоді зайняти одне з перших місць в сучасному українському театрі.

Що це значить? А як повашому?

Це значить те, як пише про Замичковського В. С. Василько, що Іван Едуардович "один з виключних талантів українського театру", що він "актор колосальної творчої інтуїції", що "він мав силу зберегти й донести до часів відродження українського театру мистецьку чистоту, високу майстерність, перетравити в собі нові принципи не тільки мистецького, а

й революційного театру, знайти в собі, після 35 років праці в старому театрі, нові фарби, нові засоби для виявлення нового змісту".

От що це значить!

Амплуа І. Е. Замичковського — характерні ролі, і в цьому амплуа він рівний з найкращими і прекрасний серед рівних...

* * *

А далі? Що ж далі?

А далі, якби я був дияконом, я б "провозгласив", а так я тільки крикну:

— Довгого віку та журавлиного крику!

МАР'ЯН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ

Офіціальні відомості швиденько, щоб не затримуватись.
Крушельницький із Західної України, з Глещави, Тереховського повіту.
Народився 1897 року. На сцені грає з 1916 року.

Почав у театрі, що його заснував із студентської молоді у Львові Лесь Курбас.

1920 року грав у Театрі ім. Франка, у Вінниці. З 1924 року — в "Березолі". Грає на скрипку. Танцює. Співає...

Колись співав сопрано, а тепер не то теноральним баритоном, не то баритональним тенором...

Невеличкий. Кругленький... Шатен. Очі, здається, сірі. Ніг — дві. Рук — дві. Пальто — сіре. Костюм — зеленуватий.

Почав з жіночих ролей.

Грав-грав жінок, потім зразу дідів почав грати.

Після дідів — хлопців. Після хлопців — середнього віку мужчин.

Співав в оперетах, у комедіях, у трагедіях.

* * *

Усе про Мар'яна Крушельницького чи не все? Не все.

Річ ось у чім, товариші.

Я ж знаю, що всі, хто хоч один раз бачив на сцені Крушельницького, зараз же настовбурчаться:

— Ануну! Чи напишеш же ти про Крушельницького так, як він грає?!

І, читаючи, екатимуть:

— Е! Е! Е! Не так! Не так! Та нічого подібного! Я вам одразу скажу:

— Я не напишу так, як Крушельницький грає... Не зможу!

Щоб ото так у мене на папері вийшло, як у Мар'яна Михайловича на сцені в "Шпані":

— Ви спите! Ви нічого не чуєте! Ваша голова — не ваша голова!

Не вийде в мене так!

Бо для цього мені треба кинути перо й чорнило, стати перед вами й почати і руками, й ногами, і всім корпусом моїм гіпнотизувати вас так, як це робить Крушельницький.

Як він це робить?

Чорт його знає, як він те все робить?! Не знаю. У мене так не виходить.

Та то ще нічого, що в мене так не виходить. Не виходить воно так ні в кого, виходить тільки в Крушельницького!

Крушельницький, очевидно, слово якесь "півняче" знає, і слово те допомагає йому полонити на сцені і роль, і акторів, а в залі — і глядачів, і повітря, і прожектори...

Коли Крушельницький на сцені і коли на нього направляють прожектори, то я ніяк зрозуміти не можу, хто кого освітлює: чи прожектор Крушельницького, чи Крушельницький прожектора.

Стикаються два снопи з проміння й утворюють на кону такий бунт із світла, із слів, із рухів, із найтонших світляномовноруховомімічних нюансів, що сидиш і думаєш:

"Багатюща ж яка наша батьківщина! Отож десь, у Глещаві, в Теробовльському повіті, проткнув хлопця якийсь "ультрафіолетовий промінь", а він, бач, що на театрі виробляє!!!"

А вже ж і "виробляє"!

* * *

Ну що, коли б і знайшлася така людина, що взяла б на себе труд детально проаналізувати артистичну творчість Крушельницького?..

Щоб простежила й занотувала всі його засоби, з яких він користується, щоб подати роль так, як її дає Крушельницький?!

Тільки не загальниками, а детально!

Ой, як довго тій людині довелося б досліджувати і як багато довелося б писати!

Який актор Крушельницький? Технічний чи "нутряний"?

Технічний?

Ну добре! А як же, приміром, ви технікою передасте оті глибоко зворушливі слова малахольного Малахія:

— Пароль: голубі мрії!..

Або оту картину для Олі, коли:

— А в степу гуде. А коні: цокцок! Цокцок!

А Оля виходить і говорить:

— Драстуй, драстуй, милий мій, Пожалуй у хату.

Намалюєте ви це все самою технікою? Щоб без "серця", щоб без "душі"? Спробуйте.

І в той же час у "Шпані", коли бюстгальтер, упавши, регочеться. Коли регочеться бюстгальтер, коли сміється сцена, заливається театр і підскакують з реготу стільці в партері?

Що — це техніка чи "нутро"?

Нутро?

А як у цей самий "найвеселіший момент" у житті Крушельницького в нього зуби болять?

Засмієтесь ви так, щоб все круг вас зо сміху танцювало, і хай у вас в цей час зуб ниє?

Засмієтесь?!

Спробуйте!

Крушельницький дуже хитрий актор: не спіймаєш його, де в нього "нутро", а де в нього техніка!

В нього, технічне "нутро" й "нутряна" техніка!

* * *

Я не знаю взагалі, як "засилуетить" Мар'яна Крушельницького, щоб усім "видать" було... За окремими ролями? Ну, давайте. Бухгалтер у "Шпані".

Ні, їйбо, не можу! Як ізгадаєш оті його коротенькі штанчатка "у полосочку", як пригадаєш його морду, його оту голову з червоним бантом, його: "Хохохо! Хохохохо!" — зразу тобі робиться температура "сорок вісім".

І хочеться' лягти на підлогу, дригати ногою, бити по підлозі рукою й заливатись "без принімая во вніманіє".

І виходить не силует, а ота сама комбінована штука, що її показує бухгалтер Стрижакові:

— А оце вам свержурочні!

Коко в "Мікадо"...

Ну, тут би слід написати про його надзвичайну, дивовижну пругкість, його ідіотську безпосередність, його чіткі куплети й танки, а воно тобі в голову лізе:

— Маленька оперрація.

І хочеться бути Пубою, щоб сказати:

— Ой, Кокочка, вдару! За віщо "вдару"?

Та за те ж і "вдару", — за мережане майстерство акторське, за глиб, за шир, за "з одного боку" й за "з другого боку"— За радісний сміх на театрі і за веселу на театрі радість!

Малахій, Победоносцев ("Пролог"), абат ("Жакерія"), Яворський ("Сава Чалий") і ще, і ще, і ще... Та щоб ото про всіх писати?! Та боже сохрани!

Хай краще Мар'ян Крушельницький грає, а я дивитимусь! Що мені, радості на театрі не хочеться, чи що?! Хочеться! От я й дивитимусь!

МАР'ЯНЕНКО ІВАН

Це був, мабуть, рік 1909-й. Було це в Києві.

У Троїцькому народному домі грав театр М. К. Садовського.

У нас іще тоді в шлункових соках соляного квасу була норма, не було ні збільшення його (квасу), ні зменшення, на дієтах ми не сиділи, ніхто нас за животи не мацав і "смирновської" води пити не рекомендував.

У нас не було чого на бороді голити, а попід нашими носами щось таке починало в одних рудіти, а в других — чорніти.

І як же ж тоді бунтували проти театру Садовського наші шлункові соки?!

Бо завжди якимось способом винайдані чи позичені 20 копійок "неукоснительного" односились до каси, а животи затягались на останню в череску дірочку.

Скільки обідів наших було попереношувано до каси Троїцького народного дому?!

Як ізгадаєш, так і зараз, після обіду, їсти хочеться!..

Ще тоді ми (кумпанія нас була чоловіка з п'ять) добре та гаразд знали артиста Мар'яненка...

А тоді ще ми бачили Івана Олександровича і в "Гриці", і в "Гнаті Голому", і в "Бурлаці", і в "Богуні", і в "Нахмані" ("Євреї"), і в "Хлестакові", і в "ДонЖуані", і в багатьох інших ролях тогочасного театрального репертуару.

І був тоді, як і тепер, Мар'яненко високий, і стрункий, і чорний...

Тепер, положим, він уже не чорний!!!

І був у нього сильний і приємний голос, і були в нього чудесні із сцени очі!

Тут, між іншим, мушу зауважити, що в кумпанії нашій було не без жіноцтва!

Любили ми тоді дивитися й слухати, як грає Мар'яненко.

А я особисто на духу вам признаюсь, що найдужче, любив я його в двох ролях.

Яких?

Писаря в "По ревізії" та Миколи в "Наталці Полтавці".

Отже ж, буває, отаке на світі білому...

Адже ж знаю я добре, що не його це ролі, що він стопроцентний герой, а от скільки я не бачив, і до того й після того "Писарів" та "Микол", ніхто, як на мене, так їх прекрасно не грав, як Іван Олександрович Мар'яненко.

Різб'яні. були фігури.

Чи, може, це через те, що ніколи в цих ролях (як і в усіх інших) він не "фортелів", завжди він до них ставився серйозно, тоді, як усі інші виконавці тих ролей чомусь обов'язково "викаблчувались".

Давненько те було... А як приємно його згадувати!!!

Іван Олександрович Мар'яненко — син простого собі коваля з села Мар'янівки на Херсонщині. Народився він року 1878го.

Крім того, що він син коваля, він іще й небіж М. Л. Кропивницького.

Ну, якже ж, будши племінником Кропивницького, можна бути не актором?!

Скінчив Іван Олександрович повітову школу, далі вчитися було ні на що...

Ясно: до дядька, на власні хліба...

1895 року, сімнадцятилітнім юнаком, Мар'яненко — вже помічником режисера в трупі М. Л. Кропивницького "загрібає" 20 карбованців на місяць.

Пише сценарії, сценірує і на спектаклях, і на репетиції, завідує і нотозбірнею, і книгозбірнею, пише афіші, коригує їх, стежить за електрикою, реквізитом, перуками, костюмами, меблями, декораціями, статистами.

"Сам пан, сам і кухар".

Крім того, ще й акторів заміняє отих, що говорять: — Вам письмо з Москви!

Живе контрабандою в убиральнях, аж доки не піймає театральний сторож.

Набуває Іван Олександрович театального досвіду, а разом із ним катар кишок, неврастенії і процесу в легенях.

Тривало так два роки, аж доки театральний лікар запротестував та примусив адміністрацію зняти його з такої роботи й перевести на легшу.

Зачислили Івана Олександровича в хор та на дрібненькі, "німі", ролі.

1898 року він переходить до театру О. З. Сулова.

Тут він грає любовників, співає в хорі, в оперетах і в українських, і в руських, бо трупа Сулова, коли "горіла", запрошувала "гастрольорів без різниці пола й національності".

Бували тут і Кавецькі й Адельгейми, і tutti quanti, бо діялося це в "СевероЗападном крає".

З 1906 року Мар'яненко в молодій тоді трупі Садовського, де працює вже, як першорядний актор, борючись разом з іншими з "горілчаногопачними" трупами й театрами.

Тут уже завзята праця над самоосвітою, над поширенням убогого репертуару п'єсами європейського репертуару.

Тут уже свідомість важкої, але почесної місії українського актораграмадянина.

Тут уже не тільки "Гриці", тут уже Хлестаков, ДонЖуан, Геерт ("Надія"), Збігнев ("Мазепа"), тут уже винниченківський репертуар.

Прощай, свитко, прощай, вишивана сорочка з широким поясомі

Пішли у фраках!

І в новому європейському репертуарі Іван Олександрович займає почесне місце серед найкращих акторів українського театру.

* * *

Сама акторська робота Мар'яненка не задовольняє. Він не тільки актор, — він і громадянин. Він і організатор.

1915 року, вийшовши із театра Садовського, він організовує трупу з шкільної молоді, за участю корифеїв М. К. Заньковецької, О. К. Саксаганського та Л. П. Ліницької.

Тут він і організатор, і керівник, і актор. Революція.

На початку революції акторська праця І. О. Мар'яненка густо переплітається з адміністративною, професійною й громадською роботою.

Він і директор національного театру, і директор Державного театру, і член колегії по управлінню державними театрами Києва.

І в той же час він творить образи: Тартюфа, Георга ("Огні Іванової ночі"), Срібного ("Панна Мара"), Сталинського, Ерпульфа ("Північні велетні"), Гонти.

Працює і не "почиває на лаврах".

Захоплює його новий формою й змістом театр.

Іван Олександрович іде до того театру.

Не вважає на свій двадцятип'ятилітній досвід, не вважає на своє становище прем'єра — він іде до "Березоля" в студію і працює як молодий, початкуючий актор над пластикою, над мелодрамою...

І новий, революційний театр з радістю приймає Мар'яненка до себе.

І в революційному театрі він веде перед.

Тридцять років надмірної праці не здолали.

Мар'яненко такий же молодий, такий же живий, як і тоді, коли чарував постаттю своєю нас колись, молодих і безвусих.

І тоді — герой, і тепер — герой...

Тоді — молодечий запал, а тепер — життєва мудрість... Тоді початкуючий, тепер — заслужений! Але завжди серйозний, завжди чіткий, завжди карбований...

Дивна доля Мар'яненка: водночас і корифей, і піонер. Якби змалювати на картинці, вийшло б: молодесенький хлопчик з червоною краваткою, а голова сива! "Чудоюдо — риба кит"!..